

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ

УХВАЛЕНО

Вченою радою
Інституту соціології НАН України
«27» червня 2023 р.
Протокол № 5

РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В КООРДИНАТАХ
ОСОБИСТІСНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ

галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальність	054 Соціологія
освітній рівень	третій освітньо-науковий (PhD доктор філософії)
освітньо-наукова програма	Соціологія
вид дисципліни	Вибіркова

Форма навчання	Денна
Навчальний рік	2023/2024
Семестр	1
Кількість кредитів ECTS	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладачі: д.соц.н., проф. Злобіна О.Г.

КИЇВ – 2023

Розробник:

Злобіна Олена Геннадіївна –
доктор соціологічних наук, професор, зав.відділом соціальної психології
(вказати авторів: ПІБ, науковий ступінь, вчене звання, посада, відділ)

РЕКОМЕНДОВАНО:

Випусковим відділом

Протокол № 4 від «17» 05 2023 р.

Завідувач відділом

(Скокова Л.Г.)

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-наукової програми «Соціологія»

Злобіна О.Г.

1. Мета – формування у слухачів перспективи усвідомлення процесів (само)організації і структуризації соціуму від мікро- до макрорівня через виявлення особливостей взаємодії особистості і суспільства в умовах суспільних трансформацій, розуміння особливостей дії соціально-психологічних чинників в суспільстві інституційної нестабільності

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни (за наявності):

- знання базових положень соціологічних теорій які пояснюють соціальні взаємодії, відносини і процеси;
- володіння основними методами самостійного наукового дослідження у сфері соціології, вміння збирати, обробляти та узагальнювати науковий матеріал;
- вміння працювати в групі, бути відкритим у спілкуванні, вести наукову дискусію.

3. Анотація - курс проблематизує класичне соціологічне уявлення про взаємодію суспільства і особистості, представляючи її як постійний взаємоспрямований вплив, в ході якого особистість виступає не лише як об'єкт, а й як суб'єкт соціальних змін. Предметом вивчення навчальної дисципліни є сучасне соціологічне бачення ролі особистісної суб'єктності в розвитку суспільства. Курс дає студентам можливість опанувати методологічні аспекти дослідження процесу становлення, функціонування особистості як суб'єкта соціальної дії, набути знання та навички щодо основних принципів проведення досліджень, спрямованих на визначення специфіки процесів соціальної ідентифікації, соціальної адаптації, соціальної регуляції поведінки особистості в суспільстві, що трансформується, знайомить з результатами моніторингу соціально-психологічних чинників суспільних трансформацій українського соціуму доби незалежності.

4. Завдання (навчальні цілі): оволодіння аспірантами сучасними знаннями про роль індивідуального суб'єкта в процесі соціальних трансформацій, формування здатності вибудовувати перспективи дослідження соціальних змін з позицій мікро-макро синтезу існуючих теоретичних підходів до концептуалізації особистості як об'єкта соціальних впливів та як суб'єкта соціальної дії.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- надати знання про основні теоретичні підходи до конструювання особистості
- сформувати здатність застосовувати адекватні теоретичні конструкти для соціально-психологічного аналізу суспільних трансформацій українського соціуму
- засвоїти принципи соціальної типізації особистості в суспільстві, що трансформується
- опанувати навички застосування сучасних кількісних та якісних методів для аналізу процесів соціальної регуляції поведінки
- сформувати здатність аналізувати та оцінювати сучасний стан суспільних трансформацій крізь призму дослідження колективної та індивідуальної агентності

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			

1	2	3	4	5
ЗК01	Вміти абстрактно мислити, аналізувати та синтезувати теоретичні підходи до аналізу особистості в класичних та сучасних соціологічних студіях	<i>Лекції, семінари, індивідуальні письмові завдання, самотійна робота за темами:</i> Тема 1; Тема 2; Тема 3	Поточний контроль, участь у дискусійній частині лекцій, доповіді на семінарських заняттях, оцінка індивідуального письмового завдання	10%
ЗК02	Вміти знаходити, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел, необхідну для соціально-психологічного аналізу суспільних трансформацій українського соціуму	<i>Лекції, семінари, індивідуальні письмові завдання, самотійна робота за темами:</i> Тема 4; Тема 5, Тема 6, Тема 7	Поточний контроль, участь у дискусійній частині лекцій, доповіді на семінарських заняттях, оцінка індивідуального письмового завдання	10%
ЗК04	Вміти критично аналізувати і оцінювати дані емпіричних соціологічних досліджень і синтезувати на їх основі нові комплексні ідеї щодо актуалізації ролі особистісного чинника в процесі суспільних перетворень	<i>Семінари, індивідуальні письмові завдання, самотійна робота за темами:</i> Тема 4; Тема 5, Тема 6, Тема 7	Поточний контроль, доповіді на семінарських заняттях, оцінка індивідуального письмового завдання	10%
СК01	Здатність виконувати оригінальні дослідження у передових контекстах наукової діяльності, виявляти самотійність, академічну та професійну добросовісність	<i>Підсумкове есе за проблематикою курсу, самотійна робота за темами:</i> Тема 5; Тема 7	Підсумковий контроль, оцінка підсумкового есе	20%
СК02	Вміння презентувати та обговорювати результати наукових досліджень, розуміти англійські наукові тексти, що презентують сучасні тенденції осмислення дихотомії особистість-суспільство	<i>Лекції, семінари, самотійна робота за темами:</i> Тема 1; Тема 2; Тема 3, Тема 5	Поточний контроль, участь у дискусійній частині лекцій, доповіді на семінарських заняттях	10%
СК03	Здатність застосовувати сучасну методологію, новітні методи та інструменти емпіричних досліджень ролі індивідуальних суб'єктів в процесах соціальних трансформацій	<i>Семінари, індивідуальні письмові завдання, самотійна робота за темами:</i> Тема 4; Тема 6, Тема 7	Поточний контроль, доповіді на семінарських заняттях, оцінка індивідуального письмового завдання	10%

СК05	Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру у сфері регуляції соціальної поведінки, при аналізі чинників суспільної інтеграції та визначенні шляхів зниження соціальної напруженості	<i>Лекції, семінари, самостійна робота за темами:</i> Тема 4; Тема 6,	Поточний контроль, участь у дискусійній частині лекцій, доповіді на семінарських заняттях	10%
СК06	Вміння самостійно розробляти програми соціологічного дослідження особистісного чинника як катализатора чи буфера процесів соціальних трансформацій	<i>Семінари, індивідуальні письмові завдання, самостійна робота за темами:</i> Тема 3; Тема 4; Тема 6	Поточний контроль, доповіді на семінарських заняттях, оцінка індивідуального письмового завдання	10%
СК07	Вміти виявляти і критично оцінювати проблеми дослідницького характеру у сфері соціально-психологічного аналізу соціальних перетворень в умовах суспільної нестабільності	<i>Лекції, семінари, самостійна робота за темами:</i> Тема 4; Тема 5; Тема 6; Тема 7	Поточний контроль, участь у дискусійній частині лекцій, доповіді на семінарських заняттях	10%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибіркових дисциплін які не входять до блоків спеціалізації)

Програмні результати навчання (назва)	Загальні компетентності			Спеціальні компетентності			
	ЗК01	ЗК02	ЗК04	СК02	СК05	СК06	СК07
РН03 Розробляти та реалізовувати наукові та/або прикладні проекти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі наукові та технологічні проблеми соціології з врахуванням етичних, соціальних, економічних та правових аспектів.	ЗК01	ЗК02	ЗК04	СК02	СК05	СК06	СК07
РН05 Планувати і виконувати емпіричні та/або теоретичні дослідження з соціології та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасних інструментів та дотриманням норм професійної і академічної етики.	ЗК02	ЗК04	—	СК01	СК03	СК05	СК06

7. Схема формування оцінки.

ВИМОГИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Види робіт	Кількість балів за один вид робіт	Критерії оцінювання
Участь у дискусійній частині лекції	2	Активна участь, аргументовані, змістовні судження і зауваження
	1	Фрагментарна участь у дискусії
	0	Відсутність на лекції

	1	Фрагментарна участь, окремі репліки, запитання
	0	Відсутність на семінарському занятті
Доповіді за темою семінарського заняття	5-6	Доповідь підготовлена і презентовано вчасно. Високий рівень фахових компетентностей.
	3-4	Доповідь підготовлена і презентовано вчасно. Високий рівень опанування матеріалу, повністю досягнуті поставлені завдання
	1-2	Доповідь підготовлена, проте наявні неточності і пробіли знань.
	0	Доповідь не підготовлена.
Індивідуальне письмове завдання за темою семінарського заняття	7-10	Письмове завдання представлено вчасно. Високий рівень опанування матеріалу, повністю досягнуті поставлені завдання
	4-6	Письмове завдання підготовлено вчасно, проте наявні неточності і пробіли знань.
	1-3	Письмове завдання підготовлено проте тема розкрита поверхово і з помилками
	0	Письмове завдання не підготовлено
Презентація тексту підсумкового есе за проблематикою курсу	18-20	Роботу представлено вчасно. Високий рівень оволодіння теоретико-методологічними засадами виконання завдання, поставлені мета і завдання вирішуються чітко та послідовно
	11-17	Роботу представлено вчасно. Продемонстровано певний рівень оволодіння теоретико-методологічними засадами виконання завдання, але не вистачає чіткості та послідовності
	1-10	Робота має суттєві недоліки - поставлені завдання не вирішені, автор припускається неточностей і помилок. Переважають загальні фрази замість змістовного викладу
	0	Завдання не виконано у визначений викладачем термін без поважних причин або виконане з порушенням норм академічної доброчесності.

При викладанні дисципліни використовуються наступні методи контролю знань аспірантів:

– усний контроль (опитування, дискусії, круглі столи, обговорення підготовлених повідомлень);

– письмовий контроль (письмові роботи, виконання індивідуальних завдань, написання есе);

самоконтроль знань студентів і взаємоконтроль.

Поточний контроль проводиться за результатами роботи аспірантів на практичних заняттях, шляхом оцінювання самостійних робіт, індивідуальних завдань, есе, презентацій тощо.

Об'єктом оцінювання знань аспірантів є програмний матеріал навчальної дисципліни, який перевіряється під час поточного і підсумкового контролю з метою встановлення рівня і якості засвоєння знань, формування необхідних для майбутньої професійної діяльності навичок і вмінь.

При поточному контролі оцінюється: активність роботи аспірантів на семінарських або практичних заняттях, результати виконання ними індивідуальних завдань, якість підготовлених письмових завдань або тематичних повідомлень.

Контроль на семінарських заняттях – оцінювання виступів аспірантів, відповідей на поставлені викладачем питання, оцінка виконання завдань та самостійних робіт. Критеріями оцінювання виконання завдань семінарського заняття є: логічна послідовність відповіді; повнота розкриття кожного питання; аналітичність міркувань у відповіді; посилання на джерела; обґрунтованість особистих висновків.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання у формі ЗАЛКУ:

Залік – виставляється за результатами роботи аспіранта впродовж усього семестру і не передбачає додаткових заходів оцінювання для успішних студентів.

- умови допуску до підсумкового оцінювання:

У разі отримання оцінки «неприйнятно» (нижче 35 балів) або «незадовільно» (35-59 балів) аспірант повинен додатково виконати індивідуальні завдання для підвищення рівня своїх знань і повторно перескласти підсумковий контроль. Слухач має право на два перескладання: викладачеві та комісії. При цьому максимальна підсумкова оцінка після перескладання може бути лише «достатньо».

7.2 Організація оцінювання:

Викладач оцінює роботу аспіранта на кожному занятті, бали нараховуються за всі форми робіт, яка передбачені для опрацювання конкретних тем, відповідно до вимог і критеріїв оцінювання. Загальні умови визначення навчального рейтингу аспіранта наведені в таблиці:

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ

Форми оцінювання	Кількість	Максимум балів	Разом
Участь у дискусійній частині лекції	6	2	12
Доповіді за темою семінарського заняття	8	6	48
Індивідуальне письмове завдання за темою семінарського заняття	2	10	20
Презентація тексту підсумкового есе за проблематикою курсу	1	20	20
ВСЬОГО			100

7.3 Шкала відповідності оцінок

A (відмінно)	90-100
B (дуже добре)	82-89

С (добре)	75-81
D (задовільно)	65-74
E (достатньо)	60-64
FХ (незадовільно)	35-59
F(неприйнятно)	0-34
Зараховано	60-100
Не зараховано	0-59

8. Структура навчальної дисципліни «Суспільні трансформації в координатах особистісної суб'єктності»

**Тематичний план занять з дисципліни
«Суспільні трансформації в координатах особистісної суб'єктності»**

№ з/п	Номер і назва теми	Кількість годин		
		лекції	семінари	Сам. робота
1	Тема 1. Особистість як об'єкт соціальних впливів та суб'єкт соціальної дії	2	—	8
2	Тема 2. Особистість і суспільство: теоретичний екскурс		2	10
3	Тема 3. Сучасні тенденції осмислення дихотомії особистість-суспільство		2	10
4	Тема 4. Соціальна ідентифікація та соціальна регуляція поведінки особистості	2	2	10
5	Тема 5. Тип суспільства і соціальний тип особистості		2	10
6	Тема 6. Соціальна напруженість у кризовому соціумі	2	2	10
7	Тема 7. Агенти змін в суспільстві нестійкої інституційності	2	2	8
Разом		8	16	66

Загальний обсяг 90 год, в тому числі (вибрати необхідне):

Лекцій – 8 год.

Семінари – 16 год.

Самостійна робота – 66 год.

Зміст навчальної дисципліни « Суспільні трансформації в координатах особистісної суб'єктності »

№ з/п	Номер і назва теми	Структура	Література
1	Тема 1. Особистість як об'єкт соціальних впливів та суб'єкт соціальної дії.	1. Антропосоціальна природа особистості. 2. Місце і роль особистості в соціальній системі 3. Становлення особистості в соціально-історичній перспективі.	2,9,17
2	Тема 2. Особистість і суспільство: теоретичний екскурс	1. Теоретичне конструювання особистості. 2. Конфлікт особистості і суспільства: психоаналітична традиція. 3. Біхевіористська традиція розгляду особистості в соціології.	2, 9, 15, 16, 17-22, 24, 27, 30

		4. Рольова теорія в класичній та сучасній перспективі	
3	Тема 3. Сучасні тенденції осмислення дихотомії особистість-суспільство	1. Суспільство індивідів (Н.Еліас) 2. Індивідуалізоване суспільство (З.Бауман) 3. Концепт “табітусу” П.Бурдьє 4. Культура, суспільство, особистість як складові життєвого світу (Ю.Габермас) 5. Особистість в теорії структурації Е.Гіденса.	10,11, 14, 26, 28
4	Тема 4. Соціальна ідентифікація та соціальна регуляція поведінки особистості.	1. Ідентифікація та ідентичність — спосіб структурування соціальної реальності особистістю. 2. Соціальна ідентифікація у кризовому суспільстві. 3. Механізми зовнішньої та внутрішньої регуляції поведінки в умовах нестабільності 4. Практики регуляції в макро- та мікросоціальних контекстах	2,5,8, 22
5	Тема 5. Тип суспільства і соціальний тип особистості	1. Системи соціальної типізації особистості та методологія їх розробки. 2. Типології особистості в соціологічній теорії. 3. Типології особистості в суспільстві, що трансформується.	2,12, 25, 23,29
6	Тема 6. Соціальна напруженість та соціальна інтеграція у кризовому соціумі.	1. Напруженість кризового соціуму: міжгрупові суперечності та розколи. 2. Суб’єкти соціальної напруженості в оптиці громадської думки. 3. Соціальна напруженість у динаміці суспільних настроїв: страхи, почуття, довіра. 4. Інтегративні ефекти солідаризаційних процесів в українському суспільстві 5. Довіра як чинник суспільної інтеграції	4,6, 7,8,13
7	Тема 7. Агенти змін в суспільстві нестійкої інституційності	1. Суб’єкти соціальних перетворень на перетині теорій інституціоналізації, агентності та соціальних змін 2. Колективна та персональна агентність 3. Тенденції розвитку соціального активізму в Україні	1,2, 3,13, 17, 26
Підсумковий контроль			Залік

9. Рекомендовані джерела:

Основна:

1. Злобіна, О. (Ред.) (2022). *Агенти соціальних змін у суспільстві нестійкої інституційності*. Інститут соціології НАН України. <https://i-soc.com.ua/ua/edition/books/agenti-socialnih-zmin-u-suspilstvi-nejstijkoi-institucijnosti>
2. Злобіна, О. (2004). *Особистість як суб’єкт соціальних змін*. Інститут соціології НАН України.
3. Злобіна, О. (Ред.) (2012). *Поведінкові стратегії населення як чинник модернізації (досвід емпіричного дослідження)*. Інститут соціології НАН України

4. Злобіна, О. (Ред.) (2019). *Соціальна напруженість у кризовому соціумі: соціально-психологічний аналіз*. Ін-т соціології НАН України. https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/socpsihol/maket_zlobina_monografiya2019_last.pdf
5. Злобіна, О. (Ред.) (2013). *Соціальна регуляція поведінки в умовах суспільної нестабільності*. Ін-т соціології НАН України. https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/socpsihol/soc_regulation.pdf
6. Шульга М. (Ред.) (2008). *Соціальний ареал життя особистості*. Інститут соціології НАН України.
7. Злобіна, О. (Ред.) (2016). *Соціально-психологічні чинники інтеграції українського соціуму*. Інститут соціології НАН України.
8. Шульга М. (Ред.) (2008). *Стиль життя: панорама змін*. Інститут соціології НАН України. https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/socpsihol/styl_zhizni_2008.pdf
9. Черниш, Н. (2003). *Соціологія. Курс лекцій*. Кальварія.

Додаткова:

10. Бауман, З. (2013). *Плинні часи. Життя в добу непевності* «Критика», 2013.
11. Габермас Ю. (1999). Дії, мовленнєві акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ. В Єрмоленко А. М. *Комунікативна практична філософія: Підручник*. Лібра.
12. Каганов Ю. О. (2019). *Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія*. Інтер-М.
13. Кон М., Хмелько В., Паніотто В., Гунт Г. (1998). Соціальна структура та особистість за умов радикальних змін. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. № 3, с. 56-74.
14. Еліас, Н. (2003). *Процес цивілізації. Соціогенетичні і психогенетичні дослідження*. «Перун».
15. Маркузе Г. (1996). Одновимірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства. В *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія*, с. 87-134. «Либідь» <https://vpered.wordpress.com/2010/09/16/marcuse-one-dimensional-man/>
16. Мід Джордж Г. (2000). *Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста*. Український центр духовної культури.
17. Парсонс Т. (2011). *Соціальна структура і особистість*. Дух і літера.
18. Фройд З. (1998). *Вступ до психоаналізу*. Основи.
19. Фройд З. (2023). *Невпокій в культурі*. «Апріорі».
20. Фройд З. (2021). *Психологія спільнот і аналіз людського «Я»*. Litres.
21. Фромм Е. (2019). *Втеча від свободи*. Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».
22. Юнг К. (2018). *Архетипи і колективне несвідоме*. «Астролябія».
23. Adorno, T.; Frenkel-Brenswik, E.; Levinson, D. J.; Sanford, R. N. (2019). *The Authoritarian Personality*. Verso Books.
24. Bandura, A. (1971). *Social Learning Theory*. General Learning Press.
25. Berger, P. L., Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise on sociology of Knowledge*. Penguin Books.
26. Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press.
27. Garfinkel, H. (1967) *Studies in ethnomethodology* . Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
28. Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press.
29. Riesman, D., Glazer, N., Denney R.(2001). *The lonely crowd: a study of the changing American character*. Yale University Press.
30. Skinner, B. F. (1974). *About behaviorism*. New York: Vintage Books.

